

Ржевська Н.Ф.

Роль глобалізації в транснаціоналізації політичної експертизи та прогнозування

УДК 32.351:303

Ржевська Н.Ф.,
доктор політичних наук, доцент,
професор кафедри міжнародної
інформації
Навчально-наукового інституту
Міжнародних відносин
Національного авіаційного університету

Показано вплив глобалізації на транснаціоналізацію політичної експертизи та прогнозування.

Ключові слова: глобалізація, транснаціоналізація, транснаціональні аналітичні центри, політична експертиза, прогнозування.

Показано влияние глобализации на транснационализацию политической экспертизы и прогнозирования.

Ключевые слова: глобализация, транснационализация, транснациональные аналитические центры, политическая экспертиза, прогнозирование.

There is highlighted the globalization influence on the transnationalization of political expertise and prognostication.

Key words: globalization, transnationalization, transnational analytic centers, political expertise, prognostication.

XXI століття позначилося висхідною динамікою інтеграційних процесів у політичній, економічній, екологічній та культурній сферах. Процес взаємозалежності та уніфікації отримав назву глобалізації і нині є однією з основних тенденцій світового розвитку, що спричинила появу глобальних проблем сучасності, вирішення яких не залежить від однієї держави, або невеликої групи.

Потреба пошуку шляхів вирішення цих проблем стала поштовхом до створення аналітичних центрів, що займаються питаннями розвитку всього людства, виходячи за межі однієї країни і стаючи транснаціональними.

Транснаціоналізація – це не що інше, як процес посилення світової інтеграції у результаті глобальних операцій ТНК, якісно новий етап інтернаціоналізації міжнародних відносин, для якого характерним є різке зростання ролі зовнішніх факторів розвитку всіх держав і створення транснаціонального капіталу. На цьому етапі аналітичні центри відіграють значну роль у розв'язанні найгостріших проблем як міжнародного, так і внутрішньодержавного рівнів. Їм вдається реалізовувати оригінальні дослідження та освітні програми, спрямовані на навчання та здійснення впливу на політиків і осіб, які формують громадську думку з широкого кола економічних, соціальних, політичних, екологічних питань та проблем безпеки. Крім того, вони стають інструментом суспільного контролю, визначаючи суспільні цілі та цінності.

Окремі ідеї та концепти, спрямовані на теоретичне осмислення проблематики становлення аналітичної експертизи, представлені у працях зарубіжних та вітчизняних вчених, зокрема О. Валецького, В. Горбатенка, В. Грановського, С. Дацюка, Ю. Калиновського, В. Ребкала, В. Романова, Ю. Сурміна, В. Тертички, О. Токовенка, В. Хилька, Г. Щедрової. Попри розробку цих окремих аспектів, проблема транснаціоналізації експертного середовища, спричиненої глобальними викликами, не досягла всебічного теоретичного осмислення й потребує подальшого вивчення.

Ми маємо на меті показати вплив глобалізації на транснаціоналізацію політичної експертизи та

прогнозування (появу транснаціонального експертного середовища).

Транснаціональні корпорації (ТНК) контролюють до половини світового промислового виробництва та близько 70% зовнішньої торгівлі. Загальна сума їхніх іноземних інвестицій становить близько 2 трлн. дол. США. Сучасні ТНК володіють приблизно 95% світових патентів і ліцензій, а глобалізація витісняє традиційних акторів міжнародного політичного процесу транснаціональними інформаційними суперкорпораціями.

Саме тому тенденції структурних перетворень у різних сферах неможливо розглядати окремо від процесів транснаціоналізації, а ключовим у дослідженні є встановлення перспектив результативності аналітичного продукту транснаціонального характеру. Транснаціональні інформаційно-аналітичні структури, контролюючи відкриті інформаційні мережі та інформаційні потоки в них, усе більше набувають рис транснаціональних корпорацій, інтереси яких знаходяться на територіях різних країн із різними законами, традиціями, геополітичним положенням і державним устроєм, цільові установки яких не завжди збігаються з корпоративними інтересами ТНК. Зазначене дає підстави зробити висновок, що у найближчому майбутньому в будь-якому збройному конфлікті будуть задіяні сили та засоби як мінімум трьох сторін – сили агресора, жертви агресії і однієї чи декількох інформаційно-аналітичних ТНК.

Це виявляється в реальних потребах відстоювати власні інтереси на міжнародному рівні із залученням до вирішення власних політичних питань суб'єктів міжнародної політики та міжнародного публічного права, тиснути на них, оскільки їхня діяльність і стан безпеки залежать від стабільного функціонування мережної інфраструктури, припливу інформаційних і мережних ресурсів та нових інформаційно-телекомунікаційних технологій [1].

Процеси глобалізації відіграли значну роль у становленні транснаціональних аналітичних центрів. Із кінця 1960-х років помітною стала трансна-

ціоналізація експертно-ідеологічної роботи, переважно в Західній Європі. В 1950-х роках фахівці із США брали участь в роботі науково-ідеологічних центрів інших країн Заходу, а до розробок американських «мозкових центрів» залучалися експерти з країн Західної Європи. В другій половині 1960-х років з'явилися недержавні політико-аналітичні структури, які не тільки об'єднували експертів та ідеологів із країн Заходу, а й не були прив'язані в своїй роботі до однієї держави. Їхньою метою була розробка прогнозів і стратегій розвитку всього людства.

Наступною тенденцією у розвитку аналітичних центрів стала переорієнтація їхньої діяльності з дослідження проблем внутрішньодержавного масштабу на глобальний. Причиною появи таких напрямів роботи стала криза сучасного суспільства та глобальні проблеми людства.

Особливістю інтелектуальної транснаціоналізації в сучасних міжнародних відносинах стало виникнення національних, регіональних і глобальних структур у формі мережевих об'єднань аналітичних центрів. Саме на ґрунті мережі можливим стає обмін інформацією, колективне виконання політичних замовлень, створення колективних пропагандистських ресурсів, тематичний поділ праці, координація роботи, узгодження ідейно-політичних позицій із тих або інших питань.

Інтеграція аналітичних центрів в мережеві структури розвивається переважно у двох керунках. Перший – це коли об'єднуються зусилля центрів близької ідеологічної орієнтації, другий – це коли невеликі експертні інститути, що працюють із вузькою тематикою, об'єднуються для формування спільних позицій із більш широких, часто глобальних політико-економічних питань, або ж коли взаємодіють центри, що досліджують близьку проблематику [2].

Збільшення числа аналітичних центрів і посилення їх ролі в сучасних процесах глобалізації обумовлені нинішньою інформаційною епохою і формуванням інформаційного суспільства. Інтернет поширює інформацію аналітичних центрів та ефективно забезпечує комунікацію. Як результат, поява віртуальних, розосереджених у просторі аналітичних центрів п'ятого покоління, так званих транснаціональних мереж думок.

Діяльність зі створенню таких мереж – це різні форми взаємодії окремих центрів: міжособистісної взаємодії, контакти організацій, взаємодія через Інтернет. «Транснаціональні мережі думок» – віртуальні експертні мережі, які розглядають стратегічні питання динамічно, в режимі реального часу. Такі аналітичні центри не мають обмежень за напрямками діяльності і за кількістю експертів, які можуть брати в них участь. Такі проекти, як «Глобальна політика» Фонду Карнегі, «Мережа глобального розвитку» Світового банку, «Глобальна

мережа державної політики» ООН і «Аналітичні центри та громадянське суспільство» Науково-дослідного інституту зовнішньої політики, налагодили партнерство з аналітичними центрами по всьому світу в прагненні створити глобальні мережі, які будуть аналізувати світові проблеми, намагатися формувати зовнішню політику та впливати на програми і пріоритети міжнародних інститутів.

Таким чином, політична глобалізація стимулювала зростання загальної потреби у формуванні загальносвітових уявлень про перспективи і протікання процесів глобального розвитку. Подальший розвиток одержують тенденції кількісного зростання аналітичних центрів та розширення їхнього впливу на ідеологічні та політичні процеси.

Транснаціоналізація аналітичних центрів збільшила їх можливості щодо поширення знань та ідей до різних аудиторій, а також дала змогу політикам більше застосовувати аналітичні дослідження в процесі прийняття політичних рішень. Процеси транснаціоналізації мають значний вплив на всі сфери людського життя, в тому числі й на діяльність аналітичних центрів. На сучасному етапі можна виділити дві основні тенденції в їхньому розвитку:

- переорієнтація досліджень деяких «мозкових центрів» з внутрішньодержавних проблем на глобальні;

- створення транснаціональних аналітичних центрів та «транснаціональних мереж думок».

Вищезначені процеси мають важливе значення для подальшого розвитку аналітичних досліджень, що сприяють розв'язанню глобальних проблем та застосовуються при прийнятті рішень на державному рівні.

Наприкінці ХХ століття розвиток ІТ та процеси глобалізації привели до трансформування ролі та форми традиційних аналітичних центрів. Так, з'явилися перші «фабрики думки» п'ятого покоління, так звані транснаціональні мережі думок.

Транснаціональні мережі думки – віртуальні експертні мережі, що розглядають стратегічні питання динамічно в режимі реального часу. Такі аналітичні центри не мають обмежень ані за кількістю експертів, що беруть участь, ані за напрямками діяльності.

Користуючись геометричним відображенням методу аналізу соціальних мереж, можна побачити принципи відмінності традиційного аналітичного центра (ТАЦ) від транснаціональної мережі думок (ТМД). Якщо прийняти актора «1» (Рис. 1) за центральний (модеруючий), а інших акторів прийняти за експертні, то очевидно, що традиційний аналітичний центр має центричну структуру, яка обумовлена низьким ступенем домінантності та зв'язків акторів.

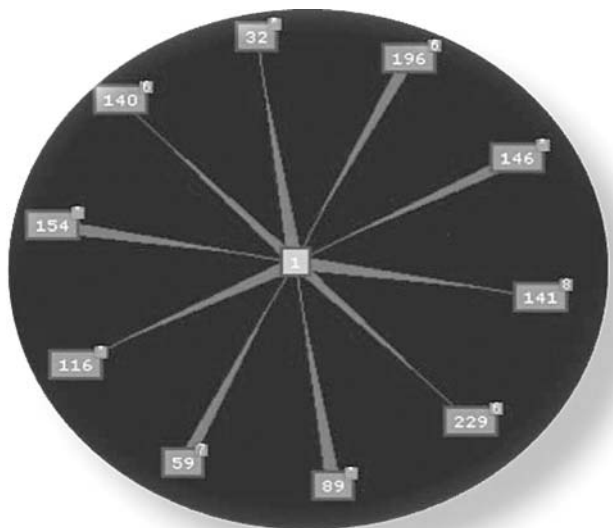

Рис 1. Організаційна модель традиційного аналітичного центру

У той же час модель ТМД (Рис. 2) має хаотичну структуру. За рахунок того, що кожен із акторів може стати аффіліатом (таким, що може створювати власну мережу експертів), модель ТМД відрізняється високими показниками домінантності та зв'язку.

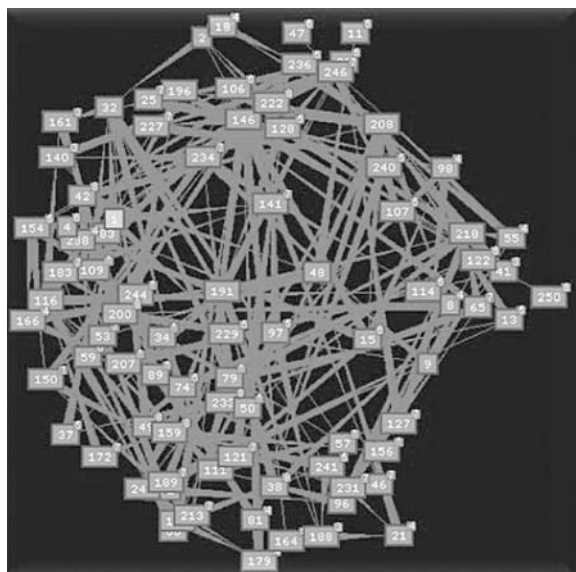

Рис. 2. Організаційна модель транснаціональної мережі думок

Переваги моделі ТМД дають змогу реалізувати проекти національного або глобального масштабу, тобто ті, що мають розгалужену ієрархію інформації, обмежень, ресурсів, зв'язків тощо. Крім можливості самоорганізації шляхом аффіліації, ТМД має переваги з точки зору принципів управління знаннями. Останнє виникає через насичення інформаційного середовища за принципом бази знань.

У цьому випадку аффіліат, створюючи вузлову мережу акторів, здійснює наповнення специфічних знань в колі вузькоспеціалізованих експертів,

а ефективна міждисциплінарна таксономізація знань та розгалужені пошукові механізми дають змогу не тільки швидко отримати потрібну інформацію, а й відтворити нові знання.

Таким чином, модель ТМД є більш ефективною, ніж ТАЦ, у проведенні масових міждисциплінарних дискусій, створенні, накопиченні та відтворенні великих масивів знань. За цими ознаками ТМД може бути інструментом моніторингу та аналізу соціально важливих та глобальних явищ, а також механізмом знаходження рішень стосовно мета-спрямованих (міждисциплінарних, міжгалузевих та інших) проектів [3].

Останніми роками спостерігається зменшення кількості утворення нових аналітичних центрів. До аналітичних центрів і неурядових організацій у всьому світі почали ставитися негативно представники владних кіл, і ускладнилась регуляторна база їх діяльності, державні та приватні спонсори скоротили фінансування політичних досліджень, збільшилось фінансування короткострокових проектів і зменшилось фінансування інститутів, аналітичні центри виявились недостатньо спроможними пристосуватися до нових умов, збільшилась конкуренція з боку організацій, що захищають певні інтереси, комерційних консалтингових компаній, юридичних компаній, електронних медіа, а також має місце той факт, що окремі інститути виконали свої цілі та припинили власну діяльність.

Незважаючи на зменшення кількості аналітичних центрів, вони продовжують посилювати свою роль і вплив у всіх країнах світу. У розвинених країнах і країнах, що розвиваються, державні органи та окремі політики стикаються зі загальною проблемою залучення експертних порад під час прийняття рішень на державному рівні. Політичному керівництву потрібна надійна, доступна та корисна інформація про суспільства, якими вони керують. Їм також потрібно знати, як працює нинішня політика, чи існують можливі альтернативи, скільки вони можуть коштувати та якими будуть їхні наслідки [4].

Нове тисячоліття поставило перед організаціями, що займаються політичними дослідженнями, завдання систематизації великого об'єму знань, інформації та асоціативної енергії для підтримки економічного та соціально-політичного прогресу. На глобальному ринку ідей аналітичним центрам потрібно розвивати партнерські відносини на державному, регіональному та глобальному рівнях, створюючи паралельно нові та інноваційні платформи для передачі своїх продуктів і послуг зростаючій кількості споживачів: громадянам, політичному керівництву та компаніям у всьому світі.

Ми пропонуємо перелік сучасних тенденцій та нових викликів, що нині стоять перед аналітичними центрами (Рис.3).

Рис 3. Нові виклики, що стоять перед аналітичними центрами

Головним завданням аналітичних центрів залишається підготовка вчасних і доступних політичних досліджень із критично важливих державних питань, до яких активно залучаються політичне керівництво, преса, суспільні діячі. Минули часи, коли аналітичні центри могли працювати під гаслом «досліджуй, записуй, а ті, кому потрібно, знайдуть».

Зараз аналітичні центри повинні бути гнучкими, потужними центрами формування політичних рішень. Журнал "The Economist" відзначає, що «успішні аналітичні центри» як організації, поєднуючи «інтелектуальну глибину, політичний вплив із талантом до публічності, комфортним середовищем та деякою ексцентричністю», неспроможні інтегрувати нові технології та стратегії комунікації, приречені називатися «педантами» і можуть забути про будь-які перспективи.

Із огляду на причини, вказані нами, роль і важливість транснаціональних аналітичних центрів, створених на вимогу глобальних викликів, зростають і будуть зростати. Це спричинено тим, що на державному, регіональному та глобальному рівнях з'являється безліч політичних викликів, а за останні 10–15 років уряди та громадянські організації звикли звертатися до аналітичних центрів за новими ідеями, порадами і, напевно, така тенденція буде спостерігатися й у майбутньому [5].

Отже, в міру концентрації великого капіталу (особливо на рівні перетворення його в транснаціональний капітал) дедалі більшого значення в системі його інтересів набувають стратегічні проблеми розвитку країни та глобальні процеси. Великий капі-

тал посилює свій вплив на розробку й реалізацію державної політики та формування суспільних уявлень, під тиском яких влада приймає свої рішення.

Під тиском цього нового виклику великий капітал у розвинених країнах почав сприяти формуванню мережі незалежних від держави аналітичних центрів, що стали фактичними продуцентами стратегічних ідей. Вони опрацьовують способи вирішення проблем, аналізують наслідки ухвалення рішень тощо. Багаторічна світова практика переконує, що ця ланка допомагає забезпечити спадкоємність стратегічної політики при зміні правлячих еліт і її високу якість, формування альтернативного потоку стратегічних ідей і рішень та просування їх у суспільстві.

Тенденцією у розвитку аналітичних центрів стала переорієнтація їхньої діяльності з дослідження проблем внутрішньодержавного масштабу на глобальний. Такими напрямками роботи стала криза сучасного суспільства, глобальні проблеми людства, глобалізаційні процеси. Транснаціоналізація аналітичних центрів часто стимулюється і фінансується міжнародними організаціями та приватними фондами, зокрема в Сполучених Штатах Америки, Європі і Японії. Разом із міжнародним потоком коштів постала інтернаціоналізація їхнього кадрового складу.

І кілька слів щодо України. Сучасний етап розвитку вітчизняних неурядових аналітичних центрів ознаменований впливом на їхню діяльність як глобальних, так і національних процесів та тенденцій. Серед основних пропозицій та рекомендацій, які б допомогли органам державної влади у формуванні зовнішньополітичного курсу пропонуємо:

1) розширення повноважень експертів аналітичних центрів у консультативно-дорадчих органах при Президентові України;

2) сприяння включенню експертів у робочі групи з підготовки стратегій і концепцій розвитку України, що затверджуються указами Президента;

3) залучення фахівців аналітичних центрів до публічних заходів, що проводяться під егідою Президента (семінари, круглі столи, конференції);

4) проведення соціологічними службами окремих аналітичних центрів загальнонаціональних досліджень на замовлення Президента;

5) залучення представників аналітичного середовища до участі у підготовці та експертизі законопроектів;

6) розширення участі представників аналітичних центрів в науково-експертних та громадських радах при парламентських Комітетах;

7) сприяння участі експертів у робочих групах із підготовки важливих державних рішень та документів.

Нині ж взаємодія аналітичних центрів і органів державної влади має нерегулярний характер і зазвичай обмежується залученням окремих експер-

тів центрів до участі в роботі дорадчих органів і розробці окремих документів.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Филиппов В. Аналитические центры и транснациональные корпорации / В. Филиппов, Л. Богатырева. – М. : Ленанд, 2008. – 152 с.

2. Клименко О. «Фабрики думок»: вплив неурядових організацій на політику демократичних держав / О. Клименко // Політичний менеджмент. – 2007. – № 2. – С. 92–103.

3. Кальниш Ю. Інституціональні особливості аналітичного супроводу процесів вироблення та реалізації державної політики в сучасній Україні / Ю. Кальниш // Вісник НАДУ при Президентіві України. – 2006. – № 2. – С. 54–56.

4. Мирзаян Г. «Мозговые центры» и процесс принятия решений в США / Г. Мирзаян // Россия и Америка в XXI веке. – 2011. – № 3. – С. 47–62.

5. Haas R. Think Tanks and U.S. Foreign Policy: A Policy–Makers Perspective / R. Haas // U.S. Department of States [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.states.gov/s/p/rem/15506htm>.